

Parlatorio, jakso 6

[musiikkia]

Elina Pyy: Tervetuloa kuuntelemaan Suomen Rooman-instituutin Parlatorio-podcastia. Minä olen Elina Pyy, instituutin tutkijalehtori ja joka kerta täällä juttelen yhden meidän instituutin piiriin kuuluvan oman alansa ammattilaisen ja asiantuntijan kanssa. Tällä kertaa asiantuntija kyseessä on antiikintutkija, yliopistonlehtori Ville Vuolanto, joka luotsaa Tampereen yliopistossa latinan kielen ja latinankielisen kulttuurin opintokokonaisuutta. Tervetuloa Ville!

Ville Vuolanto: Kiitos, kiitos. Hauska olla täällä.

EP: No haluaisitko sä ihan alkuun, ennen kuin mennään päivän aiheeseen, kertoa sun Villa Lante –historiasta tai suhteesta Suomen Rooman-instituuttiin?

VV: Joo, kyllähän tässä on jonkinlainen suhde kehittynyt. 1995 mä olin pitkällä kurssilla ja 1997 sitten pääsin sitten Päivi Setälän työryhmään, jossa tutkittiin naisia, valtaa ja omaisuutta Rooman keisariajalla. Ja sen jälkeen sitten aika säännöllisen epäsäännöllisesti lyhempiä ja pitempiä tutkimusjaksoja lähinnä Lantessa. Oonpa mä jonkun opiskelijaryhmänkin kanssa siellä käynyt. Jo ennen koronaa, harmillisesti on kuitenkin viime aikoina, tässä viimeisen viiden vuoden aikana, aika vähän päässyt sitten kuitenkin paikan päälle.

EP: Mä muistan että meillä on yhteisiä konferenssikokemuksia, ja muistoja Roomasta kanssa...

VV: Olisin myös hämmästynyt, jos emme olisi alun perin ensimmäistä kertaa tavanneet juuri siellä.

EP: Nimenomaan, joo. Tänään meillä on sit päivän aiheena: ”orjuus antiikissa”. Päädyttiin tähän kun podcastin teemoja suunniteltiin, sitä kautta että se tuntui tärkeältä aiheelta. Ne mielikuvat mitä orjuus ehkä useimmissa ihmisissä herättää, niinku mieli karkaa useasti sinne kolonialismin aikaseen Atlantin ylittävään orjakauppaan, orjuuteen Yhdysvaltain puuvilla plantaaseilla, siihen orjuuteen joka on tosi kiinteästi sidoksissa rotusorron ja rasmin historiaan. Mut sit taas toisaalta useimmat ihmiset tietää että antiikin yhteiskunnat oli orjayhteiskuntia, niin me ajateltiin et me lähdetäis avaamaan tätä asiaa, orjuutta antiikissa siinä omissa kontekstissa, millaisia erityispiirteitä siihen liittyi, mitä se oikeastaan tarkoitti. Ja sinut pyydettiin mukaan koska sä olet sosiaalishistorian erityisasiantuntija, Suomen kontekstissa, antiikin sosiaalishistorian ihan kaikkein parhaita. Niin haluatko kertoa siitä miten tämä orjuus osuu sun tutkimusvirtaan...

VV: Joo, tota jos on ainoa niin on paras, tai miten se meni... Niin, joo siis mähän on nimenomaan lapsuuden historiaan ja perheen historian keskittynyt, ja tota orjuus on sillä lailla, ikävä kyllä, sidoksissa tähän lapsuus tematiikkaan aika monellakin eri tavalla. Mun Gradu jo aikanaan, 25 vuotta sitten huh, käsitteli lasten myyntiä, ja lasten myynnissä tietysti lapsista tuli sitten orjia, ja se oli niinku se ensimmäinen juttu, mutta nyt sitten viime aikoina mä olen tutkinut perhesuhteita, ja sitten työtä ja tällaisia asioita, ja sitten tietysti perhesuhteissa kotiorjat ja näin eespäin on kiinteä osa sitä huushollia, nimenomaan roomalaisessa maailmassa, mitä mä oon siis tutkinut. Ja sitten toisaalta, taas työstä kun puhutaan, puhutaan aina myös orjatyöstä ja orjista, ja tätä kautta sitten olen tähän orjuuteen tutustunut. Täytyy sanoa että mulla tämä orjuus on nimenomaan niin kuin roomalaista orjuutta myös niin kuin roomalaisessa Egyptissä orjuutta, koska mä olen nyt sitä viimeaikoina enemmän ehkä tutustunut siihen. Ja se on nimenomaan kokemusta ja toimijuutta koskevaa tutkimusta, ei siis aatehistoriaa tai ideologiaa.

EP: Joo, okei. Tää on varmaan sellainen aihe jonka yhteydessä on tosi tärkeää korostaa, sitä mitä nyt joka aiheen yhteydessä me korostetaan, että antiikki on tosi laaja käsite, sekä ajallisesti että alueellisesti, kulttuurisesti, eli orjuuskin luonnollisesti tarkoitti tosi eri asioita, eri aikoina ja eri paikoissa. Mä olen itse myöskin enemmän Rooman asiantuntija, eli varmaan tässä keskustelussa painotutaan enemmän sinne

mutta, yritetään toki sitten ottaa vähän laajemmallakin skaalalla esimerkkejä. Jos lähdetään ihan siitä määritelmästä: orjuus tarkoittaa käsitteellisesti kai sitä että ihminen ei ole vapaa, hänellä ei ole oikeuksia, kansalaisoikeuksia, ihmisoikeuksia, eikä hän saa työstään rahaa, korvausta. Niin miten tää antiikin kontekstissa, millaisia erityispiirteitä tähän orjuuden määrittelyyn liittyy?

VV: Joo, tietysti tämä on sillai lähtökohta niin kuin sanoit, ja nimenomaan antiikin maailmassa oli tämän laista, se oli siis juridisesti sallittua, ja jopa juridisesti kannustettua voi sanoa sekä kreikkalaisessa että roomalaisessa maailmassa. Itse asiassa orjan omistus oli yks niitä harvoja juridisia seikkoja jossa lähtökohtaisesti julkinen valta tuli ja tuki yksityistä omistamista, ja tällä lailla niin kuin tunkeutui yksityisen alueelle, mikä oli muuten aika tavatonta tuohon aikaan. Eli orjuutta pidettiin tärkeänä yhteiskunnalle, ja taloudellisille ja sosiaalisille suhteille, ja sen takia sitä haluttiin niin kuin tukea myös orjan omistamista ja orjan omistajia. Se mikä on tässä tärkeätä, että toisaalta orjat oli siis omaisuutta tosiaan niin kuin mikä tahansa irtain, et kuulostaa niin kuin rajulta, mutta näin se oli, ja se oli juridisestikin näin. Esimerkiksi Roomassa oli tällainen jako että irtaimisto oli joko *mutum* eli mykkää, *semivocale* tai sitten *vocale*, eli siis puhuvaa. *Mutum*-omaisuus on tietysti esimerkiksi vaikka tuoli, *semivocale* on sitten tällainen joka äänтелеe mutta joka ei osaa puhua eli siis...

EP: Lehmä...

VV: Lehmä, joo se on hyvä, ja sitten *vocale* on tosiaankin orja. Eli orjuus liittyy kuitenkin siihen puoleen, eikä sitten vapaiden ihmisten keskinäiseen sosiaaliseen maailmaan.

EP: Se tuntuu hurjan raadolliselta nykynäkökulmasta...

VV: Se on hurjan raadollista, varmaan päästän tässä kyllä siihen toiseenkin puoleen, ei se aina ollut niin raadollista, mutta se on niin kuin semmoinen... ote mikä tällä yhteiskunnalla oli näistä orjista. Eli se on kyllä aika hurjaa siinä mielessä. Sit tietysti kun ajatellaan näitä orjamielikuvia, se mikä tuottaa hyvin erilaista orjakokemustakin, mutta myös niin kuin suhtautumusta orjiin, on se että orjat ei kuitenkaan sitten kieleltään tai sitten ulkonäöltään eronneet siitä valtaväestöstä millään tavalla, vaan kadulla kyllä kulki luotto- orjia etkä sä niistä nähnyt päältä että onko hän nyt sitten orja vai vapaa. Varmaankin huomasit suurimmasta osasta näistä, että he ovat niin kuin sanotaan yhteiskunnan alimmista kerroksista, mutta osa orjistahan ei ollut, osa orjistahan oli hyvinkin on hyvin voimassa, ja jopa valta-asemissa, ehkä päästään siihenkin myöhemmin. Eli orjathan siis jakautui hyvin monenlaisiin erilaisiin, sosiaalisesti eriarvoisiin ryhmiin. Ja tässäkin tulee niinku tietysti ero sitten tällaiseen esimerkiksi 1800-luvun Karibian alueen tai Brasilian tai USA:n etelävaltioiden orjuuteen.

EP: Kyllä. Mikä sitten tekee orja-yhteiskunnan, onko se nimenomaan just tämä minkä mainitsit että yhteiskunta tuki orjanomistusta, yhteiskunta palautteli karkailevia orjia?

VV: Joo, siis tässä on oikeastaan kaksi eri määritelmää jotka joskus menee vähän sekaisin: toinen on siis orjayhteiskunta, jona toisaalta voidaan pitää semmoisia joissa orjuus on niin kuin juridisesti laillista, ja se niin kuin riittää. Jos me näin puhutaan, niin itse asiassa semmoinen suurin osa yhteiskunnista on ollut orjayhteiskuntia, antiikissa, keskiajalla, Kiinassa, Intiassa ja niin edespäin ja tietysti Euroopassa. Siis jäi nyt sanomatta, mutta näin tietysti. Mutta sitten on toinen, näin myös hyvin suppea määritelmä oikeastaan orjayhteiskunnalle, jos mietitään sillä lailla että... no pääkriteeri on se että talouselämä on varsinaisesti riippuvaista siitä orjuudesta, niinku todella, että jos orjuutta ei olisi, niin yhteiskunta ikään kuin murtuisi ja talouselämä...

EP: Aivan...

VV: Ja sit tietysti näihin liittyy sitten paitsi tää orjuuden juridinen laillisuus, niin myös sitten just tällaiset mainitut vielä tiukemmat orjan irtaimistoon yhdistävät tekijät, ja sitten tota konkreettisesti kahleorjuus. Niin sitten tällä lailla ajatellen varsinaisia orjayhteiskuntia ei ehkä niin kauheesti oo ollutkaan mainitut tuo 1700-luvun lopun 1800-luvun alkupuolen Caribia ja Brasilia etelävaltio yks, sitten meillä on nimenomaan Italian ja

Pohjois-Afrikan alueet Rooman valtakunnassa toiselta vuosisadalta eKr, toiselle-kolmannelle vuosisadalle jKr. Ja sitten meillä on Ateena, klassinen Ateena neljäsataa luvulta, tai oikeastaan no joo neljäsataa-luvun alusta kolmesataa-luvun puoleen väliin. Ja sitten meillä on jotain semmoisia omituisia tapauksia mistä me ei ehkä tässä keskustelussa toivottavasti kauheen paljon puhuta kun mä en tiedä niistä kauheesti, kuten Sparta jossa sitten on tämä valtava *helootti* väestö joka...

EP: Maaorjuus...

VV: Joka on niinku maaorja, jotka on toisaalta ihan orjia, mut sit kuitenkin ne ei ole ihan sillä tavalla, itse asiassa antiikin aikanakin käytiin keskustelua siitä että "mitä nämä *helootit* oikein on". Noh, yks asiahan kyllä on että heitähän tavallaan kohdeltiin aika usein aika mielivaltaisesti ja orjina, ja joutuivat pakkotyöhön, ja eivät niin kuin olleet vapaita kulkemaan, eli siinä mielessä ilman muuta orjia. Mutta ...

EP: Mutta sitten ne omistussuhteet on vähän...

VV: Niin, juuri niin heitä ei siis tavallaan, kohdeltu tämmöisenä irtaimistona sitten kuitenkin niin kuin tämmöisessä tiukasti ajateltuna orjayhteiskunnassa. Mutta tää nyt on ehkä vähän tämmöstä semantiikkaa...

EP: No mut näistä esimerkeistä me nähdään se ainakin nyt että orjuus oli tosi monimuotoinen asia, eri antiikin yhteiskunnissa, eri alueilla vaihteli suuresti.

VV: Joo ja tietysti tuhat vuotta kun on aikajänne, niin tottahan se nyt sitten vaihtelikin...

EP: Tottahan se vaihteli... Miten orjaksi päädyttiin antiikissa, ketkä ihmiset sitten oli orjia, kun äsken puhuttiin siitä, että ei orjaa välttämättä erottanut, niin oliko niin että kuka tahansa saattoi päätyä orjaksi noin vaan?

VV: Noh... noin vaan, ehkä ei aina nyt ihan noin vaan, mutta oli tiettyjä elämän kohtia, tai myös tämmöisiä poliittisia tilanteita, joissa näin saattoi käydä. Tietysti iso, iso vaikutus oli sodassa vangiksi joutuminen, mikä oli tietysti tämmöinen tärkeä juttu, ja itse asiassa on ajateltu et nämä varsinaiset orjayhteiskunnat, nimenomaan justiin antiikissa klassinen Ateena ja sitten Rooman valtakunta, niin tavallaan näissä se yhteiskunnan kehittyminen orjayhteiskunnaksi nimenomaan lähti liikkeelle siitä, että toisaalta Ateena neljäsataa luvulla käyvät voittoisat sodat, ja toisaalta Rooma sitten toisesta *Puunilaisodasta* alkaen, kaksisataa-luvun lopulta, niin varsinaisesti nämä orjayhteiskunnat tavallaan kehittyivätkin tästä kun sotavangeiksi saatiin niin valtavasti ihmisiä yhtäkkiä, se ikään kuin tuli todella halvaksi siirtyä tähän orjatalouteen ja jouduttiin kehittämään tätä yhteiskuntaa. Eli Ateenassa 400-luvun alkupuoliskolla oli tämmöinen tilanne, ja samoin Roomassa sitten...

EP: Joo. Ja sitten vapaakansalainenhan saattoi myös, jos asiat meni oikein huonosti, niin päätyä orjaksi joskus...

VV: Joo sitten, yksinkertaisesti ihmiset velkaantuivat, ja kun henkilökohtainen konkurssihan ei ollut mahdollinen, niin sitten se ihminen joutui kuitaamaan velkansa jäämällä orjaksi. Ja tähän liittyi sitten semmoinen juttu, että yleensä ennen tätä liikettä vielä pyrittiin mieluummin myymään orjaksi omat perheenjäsenet, että se perheen pää joka oli siis sitten periaatteessa usein kuitenkin niin kuin työikäinen mies, pystyi sitten mahdollisesti yrittämään hankkia sitä velkarahaa kuitenkin myöhemmin, ja lunastamaan sitten ne muut perheen jäsenet vankeudesta. Eihän se yleensä onnistunut. Mutta sen takia siis, kun puhutaan velkaorjuudesta, niin se ei ollut henkilökohtainen tragedia, vaan se käsitti koko perhettä silloin, et se on ollut aika hurja juttu...

EP: Kyllä, ja tässä ei myöskään ole kyse sellaisesta "naiset ja lapset ja heikolle jäälle ensin", vaan ajatuksena on nimenomaan ollut se että ehkä tämä perheen pää pystyisi ostamaan heidät takaisin.

VV: Joo, kyllä. Se voi kuulostaa julmalta tosiaan, että en "mä halua orjuuteen, et kyl toi vaimo joutaa", mutta siinä on tosiaan tämmöinen ihan ihmisystävällinenkin logiikka siinä taustalla. Ja sit oli tietysti semmonen

mahdollisuus, et jos sä teit jonkun rikoksen, vankeusrangaistuksiaahan ei antiikissa tunnettu sinänsä. Tai se oli vaan semmoista satunnaista kiinni pitämistä, mutta se oli sen sijaan jos ei pystynyt maksamaan mahdollista sakkoa, niin saatettiin sitten tuomita orjuuteen, sekä kreikkalaisessa että roomalaisessa systeemissä, et se oli aika rajua juttua. Sit on tällainen, mulle läheinen aihe, eli hylätyt lapset. Läheinen siksi et mä oon näitäkin jonkun verran tutkinut...

EP: Joo sehän onkin tosi kiinnostavaa, kerro siitä, mitä siitä tiedetään?

VV: No siis, antiikissa kun ei ollut ehkäisykeinoja, ehkäisymenetelmiä, niin tämä ehkäisy tapahtui sitten lapsen syntymisen jälkeen, jos niikseen tuli, eli siis jätettiin vastasyntynyt lapsi heitteille. Tätähän on hirveen vaikea arvioida että kuinka moni lapsi on sitten heitteille jätetty, mutta aika hyvin perustein on päädytty siihen, että joka kuudes tai kahdeksas lapsi olis jätetty heitteille. Ja jos ajatellaan että on myös arvioitu, että yksi hedelmällisessä iässä oleva nainen on synnyttänyt keskimäärin noin kuusi kertaa... okei, jotkut lapsista on kuollut synnytyksessä, mutta sanotaan vaikka näin että vähintäänkin kolmea äitiä kohti, 2 hylättyä lasta, että on se aikamoiset luvut. Okei, nämäkin vaihteli paljon, siis kyseessä on kaikista köyhimmät, kaikista huonoimmista asemista olevat. Ja sitten vielä se korostui tietysti sota-aikoina, nälänhätien aikoina ja näin eespäin.

EP: Kysymys joka aina nousee näissä yhteyksissä esiin, on se että koskiko tämä enemmän tyttöjä kuin poikia?

VV: Jaa, no... Se on klassikko kysymys kyllä joo. Täähän on vanha käsitys, että tottakai naisia, tai tyttöjä, koska tytöt olisivat olleet vähempiarvoisia, ja ajatus että tytöistä tulee myötäjäisten mukana vielä lisäkuluja, kun taas pojat sitten taas kerää niitä myötäjäisiä. Mutta se on ihan kiinnostava että sitten kun tätä on yritetty tutkia, täytyy sanoa että on ollut aika hankalaa ollut myös tutkia tätä näin sit konkreettisesti. Mutta sit on parempi juttu, Egyptissä nimenomaan, on kyllä huomattu se että siellä on naisennemistö orjista, ja siitä on ajateltu sitten että on enemmän hylätty tyttöjä kuin poikia, mut se ero ei ole kovin suuri, ei suinkaan siis sillä lailla niin kuin joskus on ajateltu... Se ei oo voinut olla suuri, siis demografisesti, siis yhteisö kuolee jos kaikki tytöt hylätään ja yhtään poikaa ei hylätä...

EP: Näistä hylätyistä lapsista niin, heistä tuli siis hyvin suurella todennäköisyydellä orjia...

VV: Joo. Jotkut tietysti kuoli, koska heitä hoidettiin huonommin, mutta nämä hylätyt lapset, koska tässäkin kyseessä ei ole se etteivät vanhemmat olis rakastaneet lapsia, tai että antiikissa ihmiset olis olu niin julmia, vaan kyse on niin kuin välttämättömyydestä, ettei oo pystynyt yksinkertaisesti sitä neljättä lasta enää sen nälänhädän keskellä elättämään, jos vähän liioitellaan. Niin lapsethan pyrittiin jättämään semmoisiin paikkoihin mistä heidät mahdollisimman helposti löydetään esimerkiksi, no siis tää kuulostaa taas pahalta, ojiin ja kaatopaikoille...

EP: Ai kauheeta...

VV: ... mutta oja on semmoinen paikka, missä ei rattaat aja päältä mutta kuitenkin ihmiset kulkee vierestä, ja kaatopaikka on paikka, mihin ihmiset päivittäin jokainen käy viemässä jätettä, tai jokainen, mutta kuitenkin siis säännöllisesti käydään, et siellä ei sitten ihmiset niin pitkäksi aikaa ole... Ja sen takia me tiedetäänkin, esimerkiksi just Roomasta ja Egyptistä on tietoa, miten jotkut itse asiassa jopa teki vähän bisnestä sillä että ne kävivät keräämässä kaatopaikalta näitä lapsia, kasvattivat, kouluttivat ne, antoivat imettäjälle ja möivät sitten pois vähän vanhempina.

EP: Joo, miten sitten tällainen, väistämättä tulee mieleen sellainen kysymys, että kun nyt oli teoriassa mahdollista et vapaakin kansalainen, melkein kuka tahansa, saattoi orjaksi päätyä jos tuli tehtyä pahoja rikoksia, tai jos ei ollut varaa maksaa velkoja...

VV: Tai jäi sodan jalkoihin...

EP: Tai jäi sodan jalkoihin, nimenomaan, tai tuli orjakauppiaitten ryöstämäksi tai jotain, niin vaikuttiko tämä yleiseen ajatteluun, niin kun orjuuden oikeutuksesta, tai siitä ymmärryksestä orjia kohtaan?

VV: No, siis taas kerran, lähdeaineistoa on vähän hankala, vaikea tulkita, mutta tällainen ihan yleinen, noh... Ensinnäkin se tarkoitti tietysti sitä että, just tällaiseen rasismiin tai tällaiseen liittyvät teoriat orjuudesta ei oikein menestyneet...

EP: Eli ajatus siitä että jotkut kansat olisi luonnollisempia orjuuteen...

VV: Niin, että olisi joku tietty porukka joita ei pidä päästää vapaana tuonne kadulle kun ei ne pärjää. Vaan mä oon tuota roomalaista lainsäädäntöä aika paljon tutkinut, tai käyttänyt oikeastaan aika paljon lähteenä, niin sieltä löytyy tällainen toisen vuosisadan jKr juristi kuin *Florus*, joka toteaa vaan jossain että ”orjuus on kaikkien kansojen tuntema instituutio, jossa toinen on alistettu toisen herruuden alle, tosin luonnon vastaisesti”. Se on kiinnostava, että siinä sanotaan ”luonnon vastaisesti” joo, mutta se ei siis tarkoita että koska se on luonnon vastaista, niin se pitäisi niin kuin kieltää. Vaan idea on se että... siis se tarkoittaa sitä että siihen ei ole luonnollista syytä. Sehän tarkoittaa juuri sitä, että se on sen *orjaksi joutuneen luonnon vastaista*, eli se voi olla kenelle tahansa mahdollista joutua orjaksi...

EP: Niin, eli tässä on tavallaan sellainen ”vahvin selviytyy” ajatus, et kaikki kansat yrittää alistaa toisiaan, tai kaikki ihmiset yrittää alistaa toisiaan ja joku onnistuu ja joku ei.

VV: Joo siis, kyllä näinkin mutta ehkä vielä enemmän tässä on sellainen niin kuin tietynlainen kohtalo, siis *Fatum*, *Tykhe* jumalatar, Kreikassa *Tykhe* Roomassa *Fatum* tai *Fortuna*, tavallaan niin kuin jollekin vaan käy huonosti. Ja se voi olla oman *Hybriksen* syytä, tai jonkun tällaisen uhman syytä, mutta yleensä sille ei löydy mitään luonnollista syytä, se on siis luonnon vastaista siinä mielessä.

[musiikkia]

EP: Sellaistahan aihetta ei löydy josta ei löytyisi eriäviä mielipiteitä antiikin auktorien keskuudesta, eli tää varmaan on sellainen josta on eri näkemyksiä. Mutta yleisesti ottaen, voidaanko sanoa että orjuuden oikeutusta ei kyseenalaistettu antiikissa?

VV: Ei tosiaan, siis nimenomaan järjestelmänä, et orjuus tällaisena instituutiona ja tällaisena, tosiaan on kaikkien kansojen tuntema instituutio, ja hyvä niin. Toki keskustelua syntyi siitä, et miten orjia pitäisi kohdella, et kun ne nyt oli juridisesti irtaimistoa, niin joidenkin orjaomistajien orjat saivat kokea tämän karvaasti. Mutta sitten taas oli sellaisiakin orjanomistajia jotka piti tällaista brutaalina, sivistymättömänä ja muutenkin epäinhimillisenä käytöksenä mitä se tietysti olikin. Ja esimerkiksi stoalaisuudessa oli voimakkaasti tällainen ajatus, ja noh... sekin tietysti kertoo että sekin pitää niinku sanoa erikseen että ”orjalla on sielu”, ”orjat on ihmisiä”, että ”orjien kanssa pitää elää niin kuin kenen tahansa ihmisen kanssa”...

EP: Minkä luulisi olevan itsestään selvää, jos se johtaa just siitä ajatuksesta että kuka tahansa voi päätyä orjaksi!

VV: Niin aivan, aivan, mutta silti se piti sanoa, kyllähän siis ihmiset on... jos nyt käytetään kaunista sanaa vaikka ”kusipää” niin oli niitä antiikissakin, ja se johti sitten erilaisiin seurauksiin tässä mielessä. Saako Podcastissa käyttää tällaista sanaa, no varmasti saa...

EP: Se lienee täysin oikeutettua ja paikallaan tässä yhteydessä...

VV: Ehkä tässä yhteydessä, joo. Mutta esimerkiksi semmoinen tyyppi kuin Seneca nuorempi, joka on kuitenkin stoalainen filosofi, ja kirjoitti kauheasti kauniita asioita ihmisten välisestä, tällaisesta yhteiselosta ja niin edespäin, antaa kyllä ymmärtää että hänhän oikeastaan häpeää orjuutta ja sitä että tällaisia on, mutta silti hän on sitä mieltä että orjuus on täysin väistämätöntä ja välttämätöntä semmoisessa ihmisyhteisössä. Ja Seneca itsehän oli aikansa rikkaimpia miehiä ja suurimpia orjanomistajia, että hän ei

esimerkiksi suinkaan vapauttanut orjiaan vain siitä ilosta että orjuus olisi ollut jotenkin niin kuin väärin. Ja sitten tässä on täsmälleen Senecan aikalainen, siis ensimmäisen vuosisadan puolessa välissä, Paavali Apostoli, niin vaikka hän kehottaa orjanomistajia käyttäytymään orjiansa kohtaan lempeästi ja jopa osittain nostaa heitä uskon veljiksikin, niin siitä huolimatta hän ei orjuutta sinänsä vastusta, vaan kehottaa esimerkiksi orjia, siis esimerkiksi karannutta orjaa palaamaan isäntänsä luokse ja niin kuin ottamaan sen aseman yhteiskunnassa mikä orjalle kuuluu. Ja toisaalta vaikka omistajan täytyy niin kuin kohdella hyvin ja inhimillisesti, siitä huolimatta orjuus pysyy.

EP: Mitäs sitten, mitä ne orjat käytännössä teki? Kun me ollaan puhuttu tässä nyt siitä että orjat erosivat toisistaan monella tavalla, oli opettaja-orjia, kirjuri-, sihteeri-, lääkäri-orjia ja nämä oli hyvin koulutettuja orjia, sit oli kotitalous orjia, maatyö-orjia, niin millaisia kaikenlaisia tehtäviä orjille oli, erityisesti niille pienille, ne lapsi-orjat kiinnostaa kun sä oot sen aiheen asiantuntija.

VV: Niin, no joo. Mutta jos ajattelee et siellähän on tosiaan nämä kahle-orja porukka ihan oma, joka oli kaikista suurin osa orjista, sitten loppujen lopuksi lukumäärä kaivostöissä, maatöissä, rakennuksilla, ja sitten ahtaamassa satamissa, siis kaikki laivan lastaus ja purkaminen sekä viljan kauppa ja kaikki, kulki tietysti orjien lihaksien kautta. Ja oikeastaan siis kaivos-orjuushan oli sitten se kaikista surullisin...

EP: Vaarallisin...

VV: Vaarallisin orjuus myös, et kun ennakoidaan vähän lapsi orjia, ja hurjaa on tietysti se, että lapsia oli niissä kaivoksissa aika paljonkin, koska ne kaivokset jotka ei olleet avokaivoksia, joissa oli oikeastaan näitä kaivoskuiluja, niin sinne haluttiin niitä lapsia koska ne pystyi kaikkein ahtaimpiin paikkoihin kulkemaan ja menemään, ja ei tarvinnut sitten laajentaa niitä käytäviä jotka oli sitten vielä sortumisvaarassa koko ajan. Joo, tosi sympaattista.

EP: Joo, on aika sydäntä särkevä ajatus.

VV: Joo, että tosiaan sinne niitä lapsia ihan kerättiin nähtävästi.

EP: Mutta sit lapset alkoi varmaan tehdä kaikkea, samaa työtä mitä aikuisetkin, jossain iässä mutta missä iässä?

VV: Joo, noh jos esimerkiksi ajattelee tuota maatyötä, niin me tiedetään että siinä varmaan seitsemän-kahdeksan-yhdeksän vuoden vanhoina, näissä maatalous töissä, niin kuin tämä eläinten hoitaminen oli semmoinen lasten homma, joka tapauksessa ja sitten orjalapset tietysti näillä isoilla tiloilla hoitivat sitä eläinten ruokkimista ja kaitsemista, paimentamista ja sen kaltaisia asioita. Ja samassa iässä sitten pienempien lasten hoito oli sitten kanssa orjalasten tehtävä, teini-iässä nyt ehkä vielä enemmän, mutta kuitenkin aikaisessa vaiheessa. Ja sit teini-ikäisenä selvästi jo, kaksi-kolmetoista vuotiaana vähintäänkin, niin ihan tavalliset maatyöt, maan muokkaus, siis hyvinkin raskaita töitä, joka näkyy sitten arkeologisissa kaivauksissa, voidaan siis nimenomaan tunnistaa nämä orjat sieltä sen takia että on jo hyvin varhaisessa vaiheessa näkyy erilaisia kulumia, murtumia ja ongelmia niin kuin tukiluissa ja rustoissa, että tuota hyvinkin nuorina. No sitten tietysti on ihan joku erikoistapaus, siis meillä on niin kuin tietoa, en nyt muista joku esiintyjä se oli, viisi-kuusi vuotiaana tunnetaan muitakin orjia jotka on töissä... Mutta se on nyt ehkä vähän eri asia kuitenkin, että sehän käytännössä tarkoittaa sitä että vanhempien, todennäköisesti jopa omienkin vanhempien, tai ainakin joidenkin vanhempien ihmisten ohjauksessa tavallaan koulutautuu myös siihen tulevaan musiikon, tai tanssijan, tai jonkun tällöisen nimikon uraan, et se oli sitten ihan oma juttu lapsille.

EP: Joo. Nyt me ollaan paljon puhuttu tuosta työn kuvasta nimenomaan, miten muuten tuo orjuus vaikutti ihmisten elämään sitten? Et nyt kun lapsista nimenomaan puhuttiin, niin orjien perhe-elämä esimerkiksi, orjillahan ei ollut oikeutta virallisesti muodostaa perhettä, tai avioitua vaikka.

VV: Joo, ei tosiaankaan ollut...

EP: Eikä heillä ollut oikeutta lapsiinsa tietystikään...

VV: Ei, ei ollut. Siis orjien ja orjien lasten välillä ei ollut sukulaisuussuhdetta teknisesti ottaen ollenkaan, joka tarkoittaa myös sitä, että omistaja saattoi hajottaa perheen, myydä sen milloin vain, siis kenet tahansa perheenjäsenen, ihan milloin vain. Joka taas sitten paradoksaalisesti johtaa siihen, että kun mä oon tutkinut lasten liikkuvuutta ja matkustamista, niin orjalapset näkivät maailmaa paljon enemmän kuin ketkään muut koska heitä saatettiin myydä hyvinkin pitkien matkojen päähän, toisin sanoen erottaa kaikista sukulaisistaan, tuttavistaan ja turvallisesta ympäristöstään ja heitä kuljetettiin minne tahansa milloin vaan...

EP: "Kuljetettiin ympäri Välimerta"...

VV: Joo. Siis sanan mukaisesti "kuljetettiin ympäri Välimerta". Mulla on siis esimerkiksi yksi tapaus, mihin mä oon törmännyt tuolla Oksyrhynkhoksessa¹, siis se on siellä Niilin joki varressa mutta 100 kilometriä Kairosta etelään, mulla on siellä yks tyttö joka on alun perin syntynyt tuolla nykyisen Algerian alueella, ja käynyt siinä välissä vielä orjemarkkinoilla Rhodoksella, tai siis hänet myytiin sit sieltä egyptiläiselle omistajalle. Eli siis tällaisia tuhansien kilometrien reissuja ympäriinsä, et siinä ei kyllä paljon enää mistään sosiaalisista suhteista puhuta, eikä mistään turvallisuudesta. Ja hän oli siis muistaakseni kaksitoista vuotias, eli siis aika nuorena jo kulkenut aika monta, ja myyty jo kolme, tai neljä kertaa. Ja tuota, orjana eläminen oli ainaista tällaisessa... siihen liittyi tällainen sosiaalisten suhteiden väliaikaisuus ja koko ajan se pelko siitä, et mitään ei tarvitse tapahtua, mutta että jos sä koko ajan pelkää että sä oot menettämässä kaiken, ja se saattoi orjalle tapahtua milloin vaan. Siis toinen asia on tietysti se, että orjat joutuivat koko ajan pelkäämään väkivaltaa, se ilman muuta yks osa sitä orjuutta, kurin pito oli tosi tiukkaa ja väkivaltaista nimenomaan, että siinä iskettiin, käytettiin ruoskaa ja kepuksia, ja sit siihen liittyi seksuaalisen väkivallan pelko. Orjat oli aina niin sanotusti... seksuaalisesti...

EP: Käytettävissä...

VV: Niin juuri niin, *available*. Se on hassua miten kun kirjottaa englanniksi, erityisesti tällaisia vaikeita asioita ei tahdo saada suomeksi. Joo, eli sekin että vaikka ei aina toteutunut, niin tästä oli ainainen pelko ja sit toisaalta se leimasi orjuuden ja orjat tavallaan vähän niin kuin, saataisiin tai puhtaan vastakohtaksi, eli teki tästä vähän semmoisia kastittomia, sillä lailla aika harmillista. Tästä orjan arjesta, mulla olisi yksi juttu, jos mä lukisin sen, tässä välissä...

EP: Lue juttu!

VV: Tota, eli tämä on Apuleiuksen sata luvulla kirjoittama tarina siitä kuinka... tämä on siis kaunokirjallisuutta, mutta voi ajatella että tämän täytyy olla lukijan kannalta uskottava kuvaus. Eli tämä on se kun päähenkilö saapuu tällaisen myllyn, ison mylly- voi sanoa -firman, sisäpihalle ja katselee ympärilleen, ja nyt mä siteeraan: "Laupias taivas kuinka kurjia olentoja olivatkaan orjat! Heidän koko ihonsa oli mustelmilla, selkä täynnä ruoskan jälkiä ja heidän resuinen pukunsa enemmän vain varjosti kuin peitti heidän ruumistaan. Toisilla oli yllään ainoastaan lannevaate, ja kaikki muutkin olivat puolialastomia. Heillä oli otsassaan poltinmerkki, tukka oli ajeltu toiselta puolelta ja jaloissa oli raudat. Kaikkien kasvot olivat kalman keltaiset, leivin uunien savun ja höyryn mustaamat, silmäluomet niin tulehtuneet että he tuskin näkivät mitään. He olivat sanoilla sanoen kuin vaivaisia nyrkkeilijöitä, jotka ottelemaan ryhtyessä hierovat jäseniinsä hiekkaa, erona vain se että heidän ihonsa oli likaisten jauhojen kirjavoittama." Käännös oli J. A. Hollon.

EP: Se oli aika rajun raadollinen kuvaus.

VV: Joo, eikä meillä ole mitään syytä epäillä etteikö tämä pitänyt hyvinkin paikkaansa, nimenomaan tällaisien kahleorjien kohdalla. Siis se oli itse asiassa mylly-leipomo yhdistelmä, tämä paikka.

EP: Joo.

¹ Oksyrhynkhos (m.kreik. Ὀξύρυγχος, Oksyrhynkhos tai Oksyrynkhos, myös Ὀξύρρυγχος, Oksyrhynkhos; lat. Oxyrhynchus, Oxyrinchum) eli Per-Medjed.

VV: Rooman valtakunnassahan oli muutamia asioita joita tuotettiin täysin tehdasmaisesti manufaktuureissa: leipä, saviastiat ja vaatteet. Ja niissä kaikissa orjien työ oli erittäin tärkeää.

EP: Joo, mutta sitten oli myös semmoisia orjia, jotka olivat esimerkiksi kotiorjina, seuranpitäjinä, jotka eivät välttämättä kovin fyysisistä työtä tehneetkään...

VV: Joo, no niin, no se on totta, nyt me ollaan oltu tässä masentavissa asioissa pitkään. Mutta se on ihan totta, että joskin tämä pelko seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai väkivallasta varmaan kohtasi niin kuin kaikkia orjia, no melkein kaikkia orjia, niin kuitenkin siis esimerkiksi Rooman valtakunnassa, jos aloitetaan nyt ihan huipulta, niin keisarin palveluksessa oli keisarin orjia, niin ajatus oli se että keisari tai ylivalta pystyi luottamaan vain semmoisiin joilla ei ollut mitään hävittävää, tai siis oikeastaan heillä oli kaikki hävittävänä jos he pettivät omistajansa, isäntänsä. Ja sen takia orjat saattoivat nousta valtavan hyviin asemiin valtionhallituksessa, erityisesti veronkannon ja taloudellisten asioiden suhteen. Ja orjilla saattoi olla valtava omaisuus käytössään, se ei teknisesti ottaen ollut heidän omaansa vaan heidän omistajiensa, mutta silti käytössä, orjilla saattoi olla omia orjia, ja näillä saattoi olla vielä orjia. Eli tämä oli niin kuin moni polvinen järjestelmä joka osittain myös selittää sen että miksi orjakapinoita ei sit kuitenkaan loppujen lopuksi kauheesti tapahtunut, eli et ei syntynyt tämmöistä orjien välistä keskinäistä solidaarisuutta, joka olisi mahdollistanut semmoisia laajempia kapinoita, tai muita tämmöisiä vastarintamia...

EP: Koska se orjien sisäinen hierarkia ylläpiti sitä järjestelmää myöskin...

VV: Niin, tai sen vois sanoa, sitä on kyllä käytetty niin paljon väärin tätä termiä kuin "hajota ja hallitse", mutta tähän se sopii erittäin hyvin. Siis todellakin, tämä roomalainen järjestelmä orjien omistajien suhteen niin kuin perustu nimenomaan tämmöiselle ajattelumallille ettei päästetty niin kuin orjia yhteen. Mutta sitten no, täytyy vielä sanoa, että sitten on tietysti ihan tämmöisiä kotiorjia jotka saattoivat olla saman suvun palveluksessa, tai saman perheen palveluksessa, sen koko elämänsä 60 vuotta, joihin saattoi sitten olla ihan vilpittömän tunneside, ihan vahva tunneside. Näitä sitten on meillä piirtokirjoituksissa: kun joku kuolee, niin nähdään tämmöisiä hyvinkin tunteenomaisia ilmaisuja vanhan orjan, vanhan imettäjäorjan esimerkiksi kuolemasta, ja se on tietysti kaikkein kunnianarvoisin asema mikä saattoi olla, tämä imettäjäorjuus...

EP: Heitä kaivataan sitten ihan vilpittömästi...

VV: Heitä kaivataan ja heitä muistetaan lämmöllä, ja just kun tiedetään miten eliitti piireissä lastenkasvatus meni, todennäköisesti he olivatkin ainoat joilta nämä lapset, siis nämä eliitti lapset, on aikanaan saaneet hellyyttä ja semmoista päivittäistä huolenpitoa, et se ei niin kuin ole mikään ihme. Mutta on sitten tämmöisiä, esimerkiksi Ostiassa, ihan tuossa katsoen vaan tämmöisen esimerkin, sata luvulla tämmöinen kaveri kun Sekstus Aufutius Agreus teki muistokirjoituksen, piirtokirjoituksen, 13-vuotiaana kuolleelle kotiorjalleen Meliorille, joka oli sitten, käy ilmi että hän oli hyvin korkeasti koulutettu tämä kolmetoista vuotias Melior kirjanpitäjä. Sekstus oli itse häntä opettanut, ja sitten tästä käy ilmi että hänellä oli, tällä omistajalla, hyvin suuri suru tämän orjapoikansa kuolemasta.

EP: Eli tällaisiakin esimerkkejä on.

VV: Joo.

[musiikkia]

EP: Tämä on ollut ihan valtavan mielenkiintoinen keskustelu, jopa siinä määrin, että meiltä meinaa loppua aika kesken. Mutta musta tuntuu että ennen kun me voidaan antaa tämän nauhoituksen päättyä, niin meidän on pakko puhua yhdestä asiasta, joka on ihan siis tosi kiinnostava erityispiirre antiikin orjuudessa, eli varsinkin Rooman valtakunnassa: vapautetut orjat, orjien vapauttaminen. Eli siis, orjahan saattoi joko ostaa itsensä vapaaksi jos omistaja siihen suostui, tai sitten hän saattoi tulla isäntänsä vapauttamaksi...

VV: Joo, ja tämä on yksi syy taas edelleenkin siitä, miten tämä roomalainen monikulttuurinen yhteiskunta ikään kuin toimi, ja itse asiassa sekoitti kansoja ja näin edes päin, ja miksi orjuus ei myöskään muodostanut

tämmöiseen eettisyyteen liittyvää perustetta. Eli tosiaankin, vapautetuilla orjilla heillä säilyi kyllä suhde näihin entisiin isäntiinsä...

EP: Oli tietyllä tapaa lojaaleja...

VV: Joo, ja se oli jopa juridisesti näin, että vapautettu orja saattoi menettää sen vapautensa jos ei hän ollut lojaali sille hänen omalle vapauttajalleen, tällä lailla *patronus*, teki tästä vapautetusta orjasta siis *klienttinsä* joka niin kuin tavallaan sekä taloudellisesti että poliittisesti ajoi tämän entisen isäntänsä, tai emäntänsä tietysti myös, etuja. Ja sitten taas sai suojelusta, mahdollisesti ruokaa ja duunia sitten vastapalvelukseksi.

EP: Eli tämä selittää juuri sen että miksi se vapauttaminen oli kannattavaa myös niille omistajille.

VV: Juu, kyllä. Se vapauttaminen oli ainakin tiettyyn rajaan asti kannattavaa, eli nämä vapautetut orjat, tai ei ne enää ollut orjia, eli *vapautetut* pystyivät siis toimimaan siinä yhteiskunnassa sellaisissa rooleissa mitkä mahdollisesti tälle rikkaalle ja yläluokkaiselle isännälle ei ollut mahdollista tehdä bisnestä, siis käytännössä harrastaa rahan lainaamista ja muuta tämmöistä, eli siis näitä vapautettuja käytettiin tämmöisenä niin kuin edusmiehinä, bulvaaneina oikeastaan kaikenlaisessa bisneksessä. Ja sitten tähän liittyy vielä se, että näille vapautetuille niin kuin sellainen "lisä porkkana" oli se, että näiden vapautettujen lapset oli sitten täysvaltaisia kansalaisia eli...

EP: Ei mitään rajoituksia...

VV: Ei mitään rajoituksia, ja nimenomaan tämmöinen keisarin vapautettu, jolla oli siis kaikki yhteiskunnalliset verkostot olemassa, kun hänet oli vapautettu, niin hänen lapsensa saattoivat jo nousta aika korkeisiin asemiin sitten yhteiskunnassa. Ja vapautettujen lapsenlapsen-lapsista, mä en nyt muistanut tarkistaa että kuka olisi esimerkki, mutta vapautettujen orjien lapsenlapsia on noussut Senaattiin. Eli se on sitten mahdollista, tämä olikin siis tämmöinen sosiaalisen nousun tärkeä väline oikeastaan melkein, roomalaisessa maailmassa, nämä vapautetut orjat.

EP: Eli tämä vapautussysteemi mahdollisti tosi nopean sosiaalisen nousun, keisari ajalla varsinkin sitten...

VV: Joo, nimenomaan keisariajalla, noh tietysti kaikki on suhteellista, siis nopea nousu... tietysti muutama sukupolvi eihän se nyt ihan äkkiä käy, että ei se vapautettu itse vielä pystynyt sentään, mutta tottakai, pystyi elämään hyvää elämää ja hallitsemaan omaisuuttaan ja niin edes päin ja olemaan...

EP: Niin kun parintuhannen vuoden...

VV: Anteeks...?

EP: Parintuhannen vuoden etäisyyden päästä katsottuna se näyttää aika nopealta nousulta...

VV: Joo totta, kyllä näin on! Mutta sitten toisaalta osa vapautetuista, täytyy nyt sekin kuitenkin sanoa, että suurin osa vapautetuista kuitenkin menetti sen oman suojaverkkonsa aika nopeasti. Ja sit varmaan näin onkin, että suurin osa Rooman kaupunkilaisköyhälistöä on itse asiassa tätä kautta ikään kuin muodostunut, että on sitten hyvinkin huonossa asemassa seuraavassa sukupolvessa. Se suojelusuhde kuitenkin sitten purkaantuu kun se isäntäkin kuolee ja seuraava sukupolvi tulee, ja niin ees päin.

EP: Joo. Tämä on ollut tosiaan niin, NIIN suuri keskustelu että se on aivan liian suuri näin lyhyeen aikaan, musta tuntuu että me melkein tarvittais jatko-osa tälle, mutta toivotaan että me ollaan nyt onnistuttu tässä Villen asiantuntemuksen kautta, ainakin valottamaan sitä et miten moniulotteinen, monisyinen ilmiö orjuus oli antiikin maailmassa, ja miten monia eri asioita se saattoi tarkoittaa. Tuntuuko Ville että me ollaan onnistuttu tässä?

VV: Ehkä... Sanotaan nyt vielä tähän lisäksi, ja se että miten niin kuin orjuus oli mukana lähes kaikessa antiikin maailman tämmöisissä kulttuurisissakin ilmiöissä eikä vaan sosiaalisissa, taloudellisissa...

EP: Kyllä, leikkasi läpi koko yhteiskunnan...

VV: Nimenomaan, joo. Sitä on vaikea ajatella, se on todella niin erilaista.

EP: Joo, se on yksi niistä asioista jotka antiikin historiaa ajatellessa eniten vaatii mielikuvitusta ja aiheuttaa hankaluuksia samaistua...

VV: Joo, näin on.

EP: Kiitos tästä Ville, kiitos kaikille kuuntelijoille toivottavasti opitte uutta ja tykkäsitte kuunnella. Tämä oli Suomen Rooman Instituutin Parlatorio-Podcast.

[musiikkia]

EP: Tämä oli Suomen Rooman Instituutin Parlatorio-Podcast, jota voit kuunnella Spotify:ssa, ja muissa yleisimmissä podcast-palveluissa.